

ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის ფარგლები ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების დროს

ქეთევან ზაქარეიშვილი

აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის დოქტორანტი

საკვანძო სიტყვები: თავისუფლება, პირობები, ფარგლები

შესავალი

ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი ერთ-ერთი გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა და იძლევა საშუალებას, მხარეებმა თავად განსაზღვრონ ვისთან დადონ ხელშეკრულება და რა პირობებით. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ მისი ორგვარი გაგება არსებობს, ხელშეკრულების დადებისა და პირობების განსაზღვრის თავისუფლება, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებთან მიმართებით, როდესაც ხშირად, ერთი მხარე მოკლებულია შესაძლებლობას, აირჩიოს კონტრაქტის, მაგალითად, ამ უკანასკნელის დომინირებული მდგომარეობის გამო და თითქმის ყოველთვის შეზღუდულია, თავად განსაზღვროს პირობები. „ხელშეკრულების დადების თავისუფლება ასევე გულისხმობს ხელშეკრულების შინა-არსის თავისუფლად განსაზღვრის შესაძლებლობას. ხელშეკრულების დადების თავისუფლება, როგორც კერძო ავტონომიის მნიშვნელოვანი გამოხატულება, არის შესაძლებლობა, დადოს ან არ დადოს პირმა ესა თუ ის ხელშეკრულება, შეარჩიოს მისთვის სასურველი კონტრაქტის და ხელშეკრულების მეორე მხარესთან შე-

თანხმებით თავისუფლად განსაზღვროს ამ ხელშეკრულების შინაარსი.¹

სტატიის მიზანს არ წარმოადგენს ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის სრულყოფილი კვლევა, მისი შინაარსისა და მოცულობის გათვალისწინებით. ავტორის მიზანია, წარმოაჩინოს ხსენებული პრინციპის გავლენა ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებზე საქართველოში მოქმედი რეგულაციებისა და საერთაშორისო უნიფიცირებული წესების ანალიზის საფუძველზე.

იმის ფონზე, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ მოიცავს დებულებებს ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის ფარგლებისა და წინასწარგანსაზღვრულ პირობებზე გავლენის შესახებ, მიზანშეწონილია ზოგადი პრინციპებისა და ინდივიდუალურად შეთანხმებული პირობების მიმართ მოქმედი წესების საფუძვლიანი ანალიზის კვალდაკვალ, განისაზღვროს თავისუფლების პრინციპის მოქმედება ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების მიმართ, თუკი ასეთი საერთოდ არსებობს.

1. ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის მოკლე მიმოხილვა

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი უზოგადესი ნორმის სახით გვთავაზობს თავისუფლების გაგებას, როგორც მხარეთა უფლებას, განახორციელონ კანონით აუკრძალავი ნებისმიერი ქმედება.²

აღნიშნული შეიძლება მივიჩნიოთ „ინდივიდის მოქმედების თავისუფლების, ისევე როგორც მინიმალური ჩარევისა და თანაზომიერების პრინციპების დამკვიდრების დეკლარირება. ეს კანონ-

მდებლის ერთგვარი თვითშეზღუდვის მცდელობაა. იმპერატიული ნორმები შეიძლება ითვალისწინებდნენ მოქმედების თავისუფლების თანაზომიერ შეზღუდვას უფრო მნიშვნელოვანი ფასეულობის დასაცავად.³

ზოგადად, თავისუფლების ერთგვარი შეზღუდვის საფუძველია სამოქალაქო კოდექსის 319-ე მუხლი, რომელიც ადგენს, რომ: „კერძო სამართლის სუბიექტებს შეუძლიათ კანონის ფარგლებში თავისუფლად დადონ ხელშეკრულებები და განსაზღვრონ ამ ხელშეკრულებათა შინაარსი. მათ შეუძლიათ დადონ ისეთი ხელშეკრულებებიც, რომლებიც კანონით გათვალისწინებული არ არის, მაგრამ არ ეწინააღმდეგება მას...“⁴ ხელშეკრულების დადებით, მხარეები ორმხრივად, საკუთარი ნებით კისრულობენ მთელ რიგ ვალდებულებებს, შესაბამისად, თავად იზოჭავენ კანონით მინიჭებულ თავისუფლებას ხელშეკრულებით და იღებენ პასუხისმგებლობას, შეასრულონ ნაკისრი ვალდებულებები. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ხელშეკრულების დადება თავისუფალი ნების გამოვლენის საფუძველზე ხდება, უკვე გაფორმებული შეთანხმების შესრულება ხორციელდება „pacta sunt servanda“ პრინციპის იმპერატიული ხასიათიდან გამომდინარე, რომ „ვალდებულება უნდა შესრულდეს!“

სსკ-ის 319-ე მუხლი ასევე, პირდაპირ განსაზღვრავს თავისუფლების ორგვარ გაგებას, რომელიც ხელშეკრულების დადებისა და შინაარსის განსაზღვრის თავისუფლებაში გამოიხატება. აღსანიშნავია, რომ ხელშეკრულების დადების თავისუფლებაში, კლასიკური გაგების გარდა, ხელშეკრულებაზე უარის თქმისა და ხელშეკრულების შეწყვეტის უფლებებიც მოიაზრება.⁵

1 ჭანტურია ლ., 2011. სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი. სახელმძღვანელო. გამომცემლობა სამართალი, თბილისი, გვ. 93.
2 საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-10 მუხლი. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702>

3 კერესელიძე დ., 2009. კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები. გამომცემელი ევროპული და შედარებითი სამართლის ინსტიტუტი, თბილისი გვ. 50.
4 ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702>
5 ჭანტურია ლ., 2001. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი. გამომცემლობა

ქმედებაზე განსაზღვრული

რაც შეეხება შინაარსის თავისუფლად განსაზღვრის უფლებას, მთავარი რაც მასში იგულისხმება არის ის, რომ მხარეები უფლებამოსილები არიან თავად, ნებაყოფლობით და დამოუკიდებლად შეთანხმდნენ ხელშეკრულების პირობებზე ისე, რომ თითოეულმა მათგანმა მიიღოს სარგებელი.⁶ სწორად აქ მოდის წინააღმდეგობაში აღნიშნული ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებთან, რადგან, როგორც წესი, პირობების მიმღები არ მონაწილეობს ხელშეკრულების დებულებების განსაზღვრაში და შემოთავაზებას იღებს უცვლელად.

ნიშანდობლივია, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლო ხელშეკრულების თავისუფლებას განმარტავს, როგორც შინაარსის განსაზღვრის, ფორმაზე შეთანხმებისა და კონტრაქტის არჩევის შესაძლებლობას.⁷

თავის მხრივ, ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის შემზღვეველი მთავარი ფაქტორია კეთილსინდისიერების პრინციპიც, რომელიც მხარეებს ავალდებულებს მოქმედებდნენ თავისუფლების ფარგლებში კეთილსინდისიერად. თუ კერძო ავტონომიის საზღვრები კეთილსინდისიერებაზე, ეთიკასა და მორალზე გადის,⁸ ხელშეკრულების თავისუფლებაც სწორედ ამ დანაწესს უნდა შეესაბამებოდეს. კეთილსინდისიერების პრინციპი ხელშეკრულების თავისუფლებას ზღუდავს,⁹ თუმცა

ასეთი შემზღვევა კანონიერ ფარგლებში ექცევა.¹⁰

„სწორედ ამ პრინციპით კონკრეტდება ინდივიდის მოქმედება თავისუფლების ფარგლები, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ეს შესაბამისი სამართლებრივი ურთიერთობიდან ან ამ ურთიერთობის მარეგულირებელი სამართლის ნორმიდან პირდაპირ არ გამომდინარეობს.“¹¹

ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის მნიშვნელობაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ საერთაშორისო უნიფიცირებული წესები მთელ რიგ რეგულაციებს უთმობს აღნიშნულს და განამტკიცებს როგორც ერთ-ერთ ფუნდამენტურ წესს, რომლის დაცვა და სწორი ინტერპრეტაცია კერძო სამართლებრივი ურთიერთობების სტაბილურობის გარანტიაა. „ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპები“¹² ზოგად დებულებებში განსაზღვრავს ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპს და ადგენს, რომ „მხარეებს შეუძლიათ თავისუფლად დადონ ხელშეკრულება და განსაზღვრონ მისი შინაარსი კეთილსინდისიერებისა და სამართლიანობის პრინციპების შესაბამისად.“¹³ თუმცა, თავად ამ პრინციპების განმარტებას ან რაიმე სახით დაკონკრეტებას საერთაშორისო

სამართალი, თბილისი გვ. 60.

6 აზრი ციტირებულია: ჭანტურია ლ., 2001. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი. გამომცემლობა სამართალი, თბილისი გვ. 60.

7 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 10 ივნისის Nას-149-142-2013 განჩინება.

8 ჯორბენაძე ს., 2016. ხელშეკრულების თავისუფლების ფარგლები სამოქალაქო სამართალში. გამომცემელი თსუ, თბილისი გვ. 46. ციტირებულია: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 1 მარტის N ას-15-15-2016 განჩინება.

9 ჯორბენაძე ს., 2016. ხელშეკრულების თავისუფლების ფარგლები სამოქალაქო სამართალში. გამომცემელი თსუ, თბილისი გვ. 50. ციტირებულია: ხუნაშვილი ნ., 2014. კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელშეკრულებო სამართალში. სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის

10 მოსაპოვებლად. თბილისი გვ. 109.

11 ჯორბენაძე ს., 2016. ხელშეკრულების თავისუფლების ფარგლები სამოქალაქო სამართალში. გამომცემელი თსუ, თბილისი გვ.50. ციტირებულია: ხუნაშვილი ნ., 2014. კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელშეკრულებო სამართალში. სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად. თბილისი. გვ. 109.

12 კერესელიძე დ., 2009. კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები. გამომცემლობა ევროპული და შედარებითი სამართლის ინსტიტუტი, თბილისი გვ. 83.

13 ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპები, თარგმანი, (დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტი, თბილისი 2014 წ.). Principles of European Contract law.

14 Principles of European Contract law, Prepared by the Commission on European Contract Law, 1999 text in English. Article 1:102: Freedom of Contract :“(1) Parties are free to enter into a contract and to determine its contents, subject to the requirements of good faith and fair dealing, and the mandatory rules established by these Principles...”

დოკუმენტი არ იძლევა და სხვა წესების მსგავსად, ღია ნორმის სახით გვთავაზობს.

ე.წ. „უნიდროას“¹⁴ პრინციპების 1.1 მუხლი ასევე, ცალსახად ადგენს, რომ „მხარეები უფლებამოსილნი არიან დადონ ხელშეკრულება და განსაზღვრონ მისი შინაარსი.“¹⁵ კომენტარებში ხაზგასმულია, რომ ხელშეკრულების თავისუფლება საერთაშორისო კომერციული ურთიერთობების მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორია. მენარმის შესაძლებლობა/უფლება თავად განსაზღვროს ვისთან და კანონის ფარგლებში, რა ფორმით დაამყაროს საქმიანი ურთიერთობა, თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის მთავარი მამოძრავებელი ფაქტორია, რაც ხელს უწყობს მრავალჭერადი და მრავალმხრივი სამართლებრივი თუ სავაჭრო ურთიერთობების ჩამოყალიბებას მთელი ცივილიზებული მსოფლიოს ფარგლებში.

მხარეთა თავისუფლებაზე მიუთითებს ასევე, 2.1.15 მუხლიც, რომელიც ადგენს, რომ მხარე თავისუფალია მოლაპარაკებების დროს და პასუხს არ აგებს, თუ შეთანხმება ვერ იქნება მიღწეული.¹⁶ აღნიშნული უდავოდ გამომდინარეობს ხელშეკრულების თავისუფლების უზოგადესი პრინციპიდან, რადგან მხარე არა მხოლოდ იმაშია თავისუფალი, აირჩიოს კონტრაქტის და გადანაცვით დადოს თუ არა ხელშეკრულება, არამედ იმაშიც, რომ აწარმოოს მოლაპარაკებები და თავად განსაზღვროს შინაარსი.

ამ კონტექსტში საინტერესოა ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებთან მიმართება, რადგან თავად ინსტიტუტის

ბუნებიდან გამომდინარე, სტანდარტული პირობები არ წარმოადგენს ინდივიდუალური მოლაპარაკების საგანს და შეთავაზებულია ერთი მხარის მიერ მეორისადმი,¹⁷ ეს უკანასკნელი კი ყოველგვარი კორექტირებისა და ჩასწორების გარეშე ეთანხმება წინასწარ განსაზღვრულ დებულებებს. შესაბამისად, იბადება სრულიად ლეგიტიმური და ლოგიკური კითხვა – ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების მიმღების სახელშეკრულებო თავისუფლების ფარგლები ხომ არ გადის მხოლოდ იმ ზღვარზე, რაც ხელშეკრულების დადების ან მასზე უარის თქმით შემოიფარგლება?

რაც შეეხება ე.წ. ევროპული კერძო სამართლის ჩარჩო პრინციპებს, DCFR¹⁸ კერძო სამართლის სხვა პრინციპებთან ერთად, ხაზს უსვამს თავისუფლების მნიშვნელობას კერძო სამართლებრივი ურთიერთობების დროს. სამართლიანობის, ეფექტურობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპებთან ურთიერთმიმართებით ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის აბსოლუტურობაზე და შეუზღუდავ ფარგლებზე საუბარი მაშინვე წყდება, როცა საქმე გვაქვს ბაზარზე დომინირებულ მხარესთან, რაც კლასიკური ფორმით კონტრაქტების იძულების სახელითაა ცნობილი. 1:102 მუხლი ადგენს ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის საზღვრებს კერძო ავტონომიის ფარგლებში, რაც გულისხმობს იმას, რომ მხარეები უფლებამოსილნი არიან თავად განსაზღვრონ, თუ ვისთან დადებენ ხელშეკრულებას, საერთოდ დადებენ თუ არა და რა პირობებით.¹⁹

14 Unidroit Principles of International Commercial Contracts, International Institute for the Unification of Private Law, Rome, 2010. Available: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>
15 Unidroit Principles of International Commercial Contracts, International Institute for the Unification of Private Law, Rome, 2010. Article 1.1. (Freedom of Contract): “The parties are free to enter into the contract and to determine its content.”
16 Unidroit Principles of International Commercial Contracts, International Institute for the Unification of Private Law, Rome, 2010. Article 2.1.15. (Negotiations in Bad Faith): „(1) A party is free to negotiate and is not liable for failure to reach an agreement....” p. 59.

17 Unidroit Principles of International Commercial Contracts, International Institute for the Unification of Private Law, Rome, 2010. Article 2.1.19 Contracting under standard terms, p.66.
18 Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR),
19 Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), II.-1:102: Party autonomy: „(1) Parties are free to make a contract or other juridical act and to determine its contents, subject to any applicable mandatory rules...” p.176.

რაც შეეხება მოლაპარაკებები ეტაპს, DCFR 3:301 მუხლი ადგენს, რომ მხარეები უფლებამოსილნი არიან, თავისუფლად აწარმოონ მოლაპარაკებები და პასუხს არ აგებენ, თუ ამ მოლაპარაკებების შედეგად, შეთანხმებას ვერ მიაღწევენ.²⁰ თუმცა, მოლაპარაკებების ეტაპზე კანონმდებლობა გვთავაზობს შემზღუდავ მექანიზმსაც კეთილსინდისიერების პრინციპის სახით, რაც ერთგვარად თავისუფლების პრინციპის შეზღუდვაცაა.

მართალია, საერთაშორისო უნიფიცირებული წესების მიხედვითაც, ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის ფარგლები საკმაოდ ფართოა, თუმცა არ არის აბსოლუტური და მხარე შეზღუდულია კანონმდებლობის მთელი რიგი რეგულაციებით, რაც პრინციპს თავისთავად ჩარჩოებში აქცევს.

2. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები თავისუფლების პრინციპის ჟრილში

ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები შესაძლოა ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის შეზღუდვის სამართლებრივ დათქმადაც იყოს მიჩნეული.²¹ ამ კონტექსტში, შესაძლოა საინტერესო იყოს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 319-ე მუხლში განსაზღვრული კონტრაპირების იძულების პრინციპი, რაც ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის ერთგვარ შეზღუდვადაც ითვლება. კერძოდ, „თუხელშეკრულების ერთ-ერთ მხარეს უკავია დომინირებული მდგომარეობა ბაზარზე, მაშინ საქმიანობის ამ სფეროში მას ეკისრება ხელშეკრულების დადების

ვალდებულება. მას არ შეუძლია, კონტრაპირენტს უსაფუძვლოდ შესთავაზოს ხელშეკრულების არათანაბარი პირობები.“²²

ბაზარზე დომინირებული მდგომარეობა თავისთავად იმ უპირატესობის მატარებელია, რომ ამ უკანასკნელს შეუძლია მხარეს მოახვიოს ისეთი პირობები, რომელიც მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენებენ მას. შესაბამისად, კანონის ამგვარი დათქმა, შესაძლოა ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების მიმდების ერთგვარი დაცვის გარანტიადაც მივიჩნიოთ.

კონტრაპირების იძულება მიზნად ისახავს იმ პირთა დაცვას, რომელთა უფლებებიც შეიძლება შეილახოს ბაზარზე გაბატონებული მდგომარეობის მექანიზმების ხელშეკრულებით. მაშინ, როცა მომხმარებელს რეალურად არ აქვს სხვა ალტერნატივა, საწარმო ვალდებულია, გააფორმოს მასთან ხელშეკრულება, თუმცა კანონი აქაც ერთგვარ დათქმას გვთავაზობს და ადგენს, რომ ასეთ სიტუაციებში, ბაზარზე დომინირებულმა მხარემ არ უნდა შესთავაზოს არათანაბრობიერი პირობები, რათა ზიანი არ მიადგეს ისედაც წამგებიან პოზიციაში მყოფ მომხმარებელს. თანაც, „ხელშეკრულების დადების ვალდებულება გვაქვს იქ, სადაც ერთი მხარე უფლებამოსილია მოითხოვოს მეორისგან ხელშეკრულების დადება.“²³

ხელშეკრულების თავისუფლების საზღვრები სტანდარტულ პირობებთან მიმართებით განსაკუთრებით საინტერესოა ე.წ. მიერთების ხელშეკრულებების დროს. მართალია, საქართველოს კანონმდებლობა არ იცნობს ამგვარ ხელშეკრულებებს, მაგრამ, მაგალითად, რუსეთის ფედერაციის სამოქალაქო კოდექსის 428-ე მუხლი²⁴ პირდაპირ ადგენს, რომ მიერთების ხელშეკრულებასთან გვაქვს

20 Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), Article 3:301 Negotiations contrary to Good faith and fair Dealing : “(1) A person is free to negotiate and is not liable for failure to reach an agreement....” P. 271.

21 ჯორბენაძე ს., 2016. ხელშეკრულების თავისუფლების ფარგლები სამოქალაქო სამართალში. გამომცემლობა თსუ, თბილისი. გვ. 192.

22 ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702>

23 ჭანტურია ლ., 2001. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, გამომცემლობა სამართალი, თბილისი გვ. 63.

24 Гражданский кодекс Российской Федерации (ГК РФ), ხელმისაწვდომია: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142

საქმე მაშინ, როცა პირობების ერთი მხარის მიერაა ფორმულირებული და მეორე ამ შემთავაზებას უერთდება და თანხმდება უცვლელად.²⁵

„ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი იქ, სადაც სტანდარტული პირობებია, სხვა არაფერია თუ არა ფიქცია.“²⁶ რადგან პრაქტიკულად თავისუფლების პრინციპი ვრცელდება მხოლოდ შემთავაზებლის მიმართ და მიმღების ინტერესი და კანონმდებლობით თითქოს მინიჭებული უფლებამოსილება სრულად უგულვებელყოფილია.

ფაქტია, რომ ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები მხოლოდ ერთი მხარის ინტერესების გამტარებელია, რადგან შემთავაზებელი ცდილობს წინასწარ მხოლოდ საკუთარი სურვილები გაითვალისწინოს და რაც შეიძლება მეტი სარგებელი მიიღოს. შესაბამისად, ხელშეკრულების თავისუფლების ფართო საზღვრები ეხება მხოლოდ შემთავაზებელს და ვერანაირად ვერ გავრცელდება პირობების მიმღებზე.²⁷

სტანდარტული პირობების დროს, თავისუფლების პრინციპის შეზღუდვა კეთილსინდისიერების პრინციპის საფუძველზე, სუსტი მხარის დაცვის ერთ-ერთი გარანტიაა. კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 346-ე მუხლის თანახმად, „ბათილია ხელშეკრულებათა სტანდარტული პირობა, მიუხედავად ხელშეკრულებაში მისი ჩართვისა, თუ იგი ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპების საწინააღმდეგოდ საზიანოა ხელშეკრულების მეორე მხარისთვის. მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის გარემოებები, რომელთა არსებობისას შეიტანეს ეს პირობები ხელშეკრულებაში, მხარეთა ორმხრივი ინტერესები და სხვა.“

კეთილსინდისიერების პრინციპის ტესტი ხელშეკრულების სტანდარტული პირობებისთვის მიმართულია ძირითადად შემთავაზებლისკენ, რომელმაც არ უნდა გამოიყენოს თავისი უპირატესობა პირობების მიმღების მიმართ. უპირატესობა კი შეიძლება გამოიხატებოდეს, როგორც ბაზარზე დომინირებული მდგომარეობით, ისე პირობების ცალმხრივად განსაზღვრის შესაძლებლობით. მიმღები ორივე შემთხვევაში მოკლებულია შესაძლებლობას, გაეცნოს ან შეცვალოს შემთავაზება. იგი იძულებულია, ან დაეთანხმოს, ან უარი თქვას შეთანხმების გაფორმებაზე. გარდა იმისა, რომ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ირღვევა კეთილსინდისიერების პრინციპი, ცალსახაა რომ ადგილი აქვს თავისუფლების პრინციპის დარღვევასაც, რადგან კონკრეტულად პირობებისა და ვალდებულებების ფარგლების განსაზღვრის თავისუფლება მას ერთმნიშვნელოვნად ერთმევა.

კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე, „ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების დროს ხელშეკრულების თავისუფლების შეზღუდვა ხდება ორივე მხარის მიმართ. ერთი მხრივ, იზღუდება ბაზარზე დომინირებული სტატუსის მქონე პირის უფლება, განეროს ნებისმიერი შინაარსი ხელშეკრულებაში, ხოლო, მეორე მხრივ, პირის უფლება, რომელიც თანხმდება ასეთი სახელშეკრულებო ურთიერთობის დამყარებაზე. თუმცა შეზღუდვის დასაშვებობის საკითხი ასეთ შემთხვევაში მხოლოდ ერთი მხარის მიმართაა განსაზღვრული. აღნიშნული კი გამომდინარეობს იმ ფაქტიდან, რომ შეზღუდვის საჭიროებას უშუალოდ სამართლებრივი ინსტიტუტი განაპირობებს, რომლის ფარგლებშიც, კანონმდებელმა ძალაუფლების დაბალანსება უნდა მოახერხოს. ამდენად, ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები სამართლიანობის პრინციპთან მოდის შესაბამისობაში, რაც გვაძლევს იმის თქმის საშუალებას, რომ მისი სამართლებრივი

25 Гражданский кодекс Российской Федерации (ГК РФ), Статья 428. Договор присоединения
26 Markensinis, Volume/The Law of Gontracts and Restitution: A Comparative introduction, commentary, 1997.p 211.
27 აზრი ციტირებულია: Zaalishvili V., 2017. Certain Problemation Issue of Standard Terms – Freedom of Agreement and Limits. Tsu –faculty of Law, Jpurnal of law, N1/2017, p.36.

საფუძველი ხელშეკრულების თავისუფლებაა.²⁸

დასკვნა

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების დროს საკმაოდ რთულია, ერთმნიშვნელოვნად დადგინდეს რამდენად დაცულია ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი, რომელსაც აღიარებს, როგორც საერთაშორისო უნიფიცირებული წესები, ისე ეროვნული კანონმდებლობა ზოგადი პრინციპების დონეზე.

ფაქტია, რომ როდესაც საქმე გვაქვს ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებთან, პირობების მიმღების თავისუფლება შემოიფარგლება მხოლოდ ხელშეკრულების გაფორმებით ან მასზე უარის თქმით. ამიტომ, მიუხედავად იმისა, რომ თავისუფლების პრინციპის ერთგვარ შემზღუდავ მექანიზმად ითვლება, მაინც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება კეთილსინდისიერების პრინციპს. კერძოდ, შემთავაზებლის კეთილსინდისიერებას პირობების შედგენისა და შეთავაზების ეტაპზე, რადგან მიმღებს თავად ინსტიტუტის ბუნებისა და დამკვიდრებული პრაქტიკიდან გამომდინარე, არ შეუძლია, კორექტირება შეიტანოს შემოთავაზებულ დებულებებში და მხოლოდ კეთილსინდისიერების მოლოდინის იმედად რჩება. უდავოა, რომ აპრიორი არათანაბარ მდგომარეობაში მყოფი პირებისთვის ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი ვერ იქნება უფლებრივი ბალანსისა და სამართლიანობის გარანტი. შესაბამისად, სუსტი მხარის დაცვის ერთადერთი რეალური მექანიზმია კეთილსინდისიერების პრინციპის მოთხოვნათა დაცვა.

მხარეთა უთანასწორობის პირობებში

ასევე რთულია ნების გამოვლენისა და მიღების თავისუფლებაზე მსჯელობა, რადგან მიმღები ხშირად იძულებულია გააფორმოს ხელშეკრულება ისეთი პირობებით, რომელიც სულაც არაა მისთვის მომგებიანი. შესაბამისად, მისი თავისუფლება შემოიფარგლება მხოლოდ იმით, გააფორმებს თუ არა შეთანხმებას. ამ დროს კანონმდებელი ცდილობს, დაიცვას ბალანსი და შემთავაზებელს სპეციალურად უდგენს განსაზღვრულ ვალდებულებას – არ შესთავაზოს არათანაზომიერი პირობები მიმღებს, ხოლო ამ უკანასკნელს ანიჭებს უპირატესობას, თუ ამგვარმა პირობებმა ზიანი გამოიწვია, ყოველგვარი შეფასების გარეშე მოითხოვოს დებულებების ბათილობა და ნაკისრი ვალდებულებებისგან გათავისუფლება.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, მოქმედი კანონმდებლობა მხოლოდ ზოგადი პრინციპების სახით გვთავაზობს ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის რეგულირებას. მისი დაკონკრეტება არც იქნება სწორი, რადგან შეუძლებელია კანონმდებელმა შეძლოს ყოველი კონკრეტული შემთხვევის გათვალისწინება. თუმცა ისიც ფაქტია, რომ ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების დროს საკითხი მთლიანად ღიად რჩება და დაუდგენელია, სად გადის ზღვარი კერძო სამართლის ერთ-ერთ მთავარ გამსაზღვრელ – ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპსა და პირის უფლებას შორის, გააფორმოს ხელშეკრულება სტანდარტული პირობებით, სადაც მისი ნება, ფაქტობრივად, საერთოდ არ არის ან ნაკლებად ან გათვალისწინებული. უდავოა, რომ მხოლოდ ზოგადი პრინციპებისა და კოდექსში გაფანტული ნორმების ინტერპრეტაცია ხშირად არ არის საკმარისი სახელშეკრულებო სამართლიანობისა და სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობისთვის, მითუფრო იმის ფონზე, რომ ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების მომწესრიგებელი რეგულაციები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ჯერ კიდევ არ არის სრულყოფილი.

28 ჯორბენაძე ს., 2016. ხელშეკრულების თავისუფლების ფარგლები სამოქალაქო სამართალში. გამომცემლობა თსუ, თბილისი გვ. 277. ციტირებულია: Pfeifferin AGB-RechtKommentar, Wolf/Lindacher/Pfeiffer (Hrsg.), 6. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2013, Rn. 18.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

1. ზოიძე ბ., 2005. ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში. საგამომცემლო საქმის სასწავლო ცენტრი, თბილისი.
2. ძლიერიშვილი ზ., 2006. ვალდებულების შესრულება. გამომცემლობა მერიდიანი, თბილისი.
3. სახელშეკრულებო სამართალი – სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის 2014. გამომც. მერიდიანი, თბილისი.
4. შენგელია ი., 2010. სახელშეკრულებო თავისუფლება. სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად. თბილისი.
5. ჩაჩანიძე თ., 2010. სახელშეკრულებო თავისუფლება და სახელშეკრულებო სამართლიანობა თანამედროვე სახელშეკრულებო სამართალში. მართლმსაჯულება და კანონი, N3 (26).
6. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts.O.J.L 95,21.04.1993,29.

ქეთევან ბაქრაიშვილი

THE SCOPE OF THE PRINCIPLE OF CONTRACT FREEDOM IN THE STANDARD TERMS OF THE CONTRACT

Ketevan Zakareishvili

PHD student, East European University

KEY WORDS: Freedom, Terms, Scope

RESUME

The main cornerstone of the treaty law is that the parties have the right to act freely, according their will within the law –; It means that the parties have the right to define future contracts, the contents of the agreement and the benefits they are willing to accept from future relationships. It guarantees that the principles of party autonomy and freedom, that, along with other fundamental principles, ensure stability and strength of civil legal relations.

The influence of the principle of freedom on the standard terms of the contract is especially interesting. The law does not determine whether a recipient of standard terms is free while defining the content of the contract to have a fixed position and make adjustment in the offer. Therefore, it is especially important to define the scope of this principle to standard conditions, to ensure the balance between the parties and availability of one of the main principles of private law for all parties to the treaty.

NOTES:

7. Chanturia L., 2011. General part of civil law. Manual. Publish in House Law, Tbilisi p. 93. (In Georgian)
8. The Civil Code of Georgia, Article 10. Available: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702> (In Georgian)
9. Kereselidze D., 2009. The most general system of private law concepts. European and Comparative Law Publishing Institute, Tbilisi p.50. (In Georgian)
10. Available: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702> (In Georgian)
11. Chanturia L., 2001. The Civil Code of comments., The third book. Contract Law, General Part. Publishing Law, Tbilisi. p.60. (In Georgian)
12. The opinion is cited: Chanturia L., 2001. The Civil Code of comments. The third book. Contract Law. General Part. Publishing Law, Tbilisi p.60. (In Georgian)
13. The ruling of Supreme Court of Georgia. Nuns 149-142-2013 of June 10, 2013. (In Georgian)
14. Jorbenadze S., 2016. The scope of freedom of the contract in civil law. Publishing: TSU, Tbilisi p. 46. Cited: The ruling of Supreme Court of Georgia on 1 March 2016, the judgment of 15-15-2016. (In Georgian)
15. Jorbenadze S., 2016. The scope of freedom of the contract in civil law. Publishing: TSU, Tbilisi p. 50. Cited: Khunashvili N., 2014. The principle of honesty in contractual law. Dissertation thesis to obtain the academic degree of Doctor of Law. Tbilisi p. 109. (In Georgian)
16. Jorbenadze S., 2016. The scope of freedom of the contract in civil law. Publishing: TSU, Tbilisi p. 50. Cited: Khunashvili N., 2014. The principle of honesty in contractual law. Dissertation thesis to obtain the academic degree of Doctor of Law. Tbilisi p. 109. (In Georgian)
17. Kereselidze D., 2009. The most general system of private law concepts. European and Comparative Law Publishing Institute, Tbilisi p. 83. (In Georgian)
18. The Principles of European Law of Law, Translation, (David Batonishvili Institute of Law, Tbilisi 2014). (In Georgian)
19. Principles of European Contract law, Prepared by the Commission on European Contract Law, 1999 text in English. Article 1:102: Freedom of Contract :“(1) Parties are free to enter into a contract and to determine its contents, subject to the requirements of good faith and fair dealing, and the mandatory rules established by these Principles...” (In English)
20. Unidroit Principles of International Commercial Contracts, International Institute for the Unification of Private Law, Rome, 2010. Available: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf> (In English)
21. Unidroit Principles of International Commercial Contracts, International Institute for the Unification of Private Law, Rome, 2010. Article 1.1. (Freedom of Contract): “The parties are free to enter into the contract and to determine its content.” (In English)
22. Unidroit Principles of International Commercial Contracts, International Institute for the Unification of Private Law, Rome, 2010. Article 2.1.15. (Negotiations in Bad Faith): „(1) A party is free to negotiate and is not liable for failure to reach an agreement.....” p. 59. (In English)
23. Unidroit Principles of International Commercial Contracts, International Institute for the Unification of Private Law, Rome, 2010. Article

- 2.1.19 Contractind under standard terms, p.66. (In English)
24. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR). (In English)
 25. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), II.–1:102: Party autonomy: „(1) Parties are free to make a contract or other juridical act and to determine its contents, subject to any applicable mandatory rules...“ p.176. (In English)
 26. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), Article 3:301 Negotiations contrary to Good faith and fair Dealing: “(1) A person is free to negotiate and is not liable for failure to reach an agreement...” P. 271. (In English)
 27. Jorbenadze S., 2016. The scope of freedom of the contract in civil law. Publisher: TSU, Tbilisi p. 192. (In Georgian)
 28. Available: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702>. (In Georgian)
 29. Chanturia L., 2001. The Civil Code of comments. The third book. Contract Law. General Part. Publishing Law, Tbilisi p.63. (In Georgian)
 30. The Civil Code of the Russian Federation (Civil Code of the Russian Federation), Available: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142 (In Russian)
 31. The Civil Code of the Russian Federation (Civil Code of the Russian Federation), Article 428. The contract of accession. (In Russian)
 32. Markensinis, Volume/The Law of Contracts and Restitution: A Comparative introduction, commentary, 1997.p 211. (In English)
 33. The opinion is cited: Zaalishvili V., 2017. Certain Problemation Issue of Standard Terms – Freedom of Agreement and Limits, Tsu – faculty of Law, Jpurnal of law, N1/2017, p.36. (In English)
 34. Jorbenadze S., 2016. The scope of freedom of the contract in civil law. Publisher: TSU, Tbilisi. P. 227. Cited: Pfeifferin AGB-RechtKommentar, Wolf/Lindacher/Pfeiffer (Hrsg.), 6. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2013, Rn. 18. (In Georgian)

BIBLIOGRAPHY:

1. Zoidze B., 2005. European Private Law Reception in Georgia. Publishing House Training Center, Tbilisi. (In Georgian)
2. Dzlierishvili Z., 2006. Implementation of Obligation. Publishing: Meridiani. Tbilisi. (In Georgian)
3. Contract Law – Guidelines for Law Schools 2014. Publishing: Meridian, Tbilisi. (In Georgian)
4. Shengelia I., 2010. Treaty Freedom. Dissertation thesis to obtain the academic degree of Doctor of Law. Tbilisi. (In Georgian)
5. Chachanidze T., 2010. Contractual Freedom and Contractual Justice in Modern Contract Law. Justice and Law, N3 (26). (In Georgian)
6. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. O.J.L 95,21.04.1993,29. (In English)